

Warszawa, dnia 15 lipca 2020 r.

734/2020/PIP/PKu/JG

Szanowny Pan

Mariusz Dubowski

Prokurator Okręgowy w Warszawie

ul. Chocimska 28

00-791 Warszawa

Szanowny Panie Prokuratorze,

I. Wstęp

Helsińska Fundacja Praw Człowieka (dalej: HFPC, Fundacja) pragnie wyrazić zaniepokojenie sytuacją, która miała miejsce 14 lipca 2020 r. w Warszawie. Z artykułu prasowego *Zatrzymano działaczkę kolektywu: Stop Bzdurom*: „Założyli kajdanki, butów założyć nie pozwolili” zamieszczonego na portalu oko.press w dniu 14 lipca 2020 r. HFPC dowiedziała się o zatrzymaniu działaczki kolektywu walczącego z homofobią, Małgorzaty Szutowicz. Jak wynika z doniesień prasowych, kobieta została zatrzymana przez policjantów wydziału kryminalnego Komendy Stołecznej Policji na polecenie Prokuratury Okręgowej w Warszawie. W artykule prasowym wskazano, iż w czasie przeprowadzania czynności funkcjonariusze naruszyli szereg przepisów wynikających z procedury karnej.

II. Stan faktyczny

Jak wynika z informacji prasowej, do zatrzymania Małgorzaty Szutowicz, aktywistki z kolektywu „Stop Bzdurom”, doszło ok. godz. 10.00 na warszawskiej Ochocie w mieszkaniu znajomej działaczki. W pierwszej kolejności funkcjonariusze próbując dostać się do budynku zadzwonili domofonem. Gdy jednak nie zostali wpuszczeni do budynku, ze względu na

przekonanie o pomyłce, weszli do niego w inny sposób i zaczęli kopać i walić w drzwi, krzycząc przy tym, że mają nakaz i jeśli nikt im nie otworzy to zostanie wezwana Straż Pożarna.

Po wpuszczeniu policjantów do mieszkania, mężczyźni wylegitymowali się przed aktywistką i pozwolili jej zapisać swoje nazwiska na kartce, której jednak nie pozwolili przekazać znajomym znajdującym się z nią w mieszkaniu. Jak wynika z treści artykułu, następnie „rzucili ją na ścianę, żeby zakuć ją w kajdanki, nie pozwolili nawet założyć butów, skarpetek”. Ponadto, w trakcie interwencji funkcjonariusze wylegitymowali także wszystkich znajdujących się w mieszkaniu.

Po przeprowadzonej akcji Małgorzata Szutowicz, bez skarpetek oraz obuwia, została wyprowadzona z mieszkania, a następnie przewieziona na przesłuchanie. Jednakże, jak wynika z informacji zamieszczonych w mediach społecznościowych, nikt nie został zawiadomiony o tym, gdzie i z jakiego powodu zatrzymano kobietę, a zdaniem świadków zdarzenia cała akcja wyglądała raczej jak porwanie, niż czynności procesowe. Dopiero po wielogodzinnych poszukiwaniach jej obrońcom udało się ustalić gdzie ona się znajduje.

III. Stan prawny

Helsińska Fundacja Praw Człowieka jest organizacją pozarządową, której statutowym celem jest ochrona praw człowieka. W kontekście sprawy dotyczącej ewentualnego przekroczenia granic swoich uprawnień przez funkcjonariuszy Policji pragniemy poczynić kilka systemowych uwag nt. gwarancji wynikających z art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (dalej: EKPCz, Konwencja), stanowiącym o zakazie tortur, a także omówić standardy wynikające z prawa do obrony.

Po pierwsze, należy powtórzyć za prof. Lechem Garlickim, że art. 3 Konwencji stanowi wprowadzenie zakazu poddawania człowieka traktowaniu sprzecznemu z naturą godności ludzkiej, w szczególności powodującego cierpienie fizyczne i (lub) psychiczne, co można określić ogólnie jako zakaz maltretowania. Zakaz ten odnosi się zarówno do karania (rozumianego jako nakładanie sankcji przewidzianych przez prawo), jak i do wszelkich form faktycznego traktowania. Warty podkreślenia jest również fakt, iż orzecznictwo strasburskie zawsze uznawało i potwierdzało szczególną rangę zakazu maltretowania oraz – wynikające stąd – szczególne miejsce art. 3 w systemie Konwencji. Tym samym wymaga on szczególnie rygorystycznego egzekwowania od państwa członkowskiego. Po drugie, według Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPCz), ustanowiony w art. 3 Konwencji zakaz ma

charakter absolutny i nie dopuszcza jakichkolwiek wyjątków¹. Innymi słowy, każde „wkroczenie” w sferę objętą zakazem maltretowania stanowi „naruszenie” tego przepisu. Po trzecie, zakaz maltretowania obowiązuje niezależnie od postępowania osoby nim dotkniętej². Nie ma też decydującego znaczenia, czy władze wiedziały o przypadkach maltretowania, bo odpowiedzialność państwa za działania jego funkcjonariuszy przybiera w znacznym stopniu charakter obiektywny³.

W praktyce orzecznictwa strasburskiego wykładnia art. 3 Konwencji wskazuje zakres obowiązków spoczywających na władzach publicznych – obok, podstawowego (materialnego), obowiązku o charakterze negatywnym (zakazującym władzom i ich funkcjonariuszom dopuszczania się działań o nieludzkim, poniżającym charakterze), orzecznictwo podkreśliło wagę obowiązków proceduralnych – nakazujących władzom przeprowadzenie „efektywnego badania” wszelkich zarzutów maltretowania. **Państwo ma zatem obowiązek wszechstronnego wyjaśnienia każdej sprawy, w której doszło potencjalnie do naruszenia zakazu tortur i nieludzkiego lub poniżającego traktowania przez funkcjonariuszy publicznych.**

Trybunał stoi na stanowisku, iż każdy przejaw zastosowania przemocy fizycznej musi zostać usprawiedliwiony przez państwo⁴. Usprawiedliwienie to musi opierać się na ocenie proporcjonalności. Tym samym konieczność ta jest łatwiejsza do wykazania w odniesieniu do stadium zatrzymania, natomiast gdy zatrzymany znajduje się już pod pełną kontrolą władz, konieczność zastosowania przemocy wymaga szczególnie przekonującego uzasadnienia. Innymi słowy, nie da się wyłączyć „małej brutalności” ze sfery działań zakazanych przez art. 3 Konwencji⁵. Nie jest konieczne występowanie elementu premedytacji, ani też zorientowanie brutalności na wymuszenie zeznań czy „ukaranie” ofiary. Jeżeli jednak element taki występuje, stanowi dodatkowy argument na rzecz stwierdzenia naruszenia art. 3 Konwencji⁶. Mając

¹ Wyrok ETPCz z dn. 15.11.1996 r. w sprawie *Chahal p. Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 22414/93, par. 96.

² Wyrok ETPCz z dn. 18.01.1978 r. w sprawie *Irlandia p. Zjednoczonemu Królestwu*, skarga nr 5310/71, par. 163;

Wyrok w sprawie *Chahal*, par. 80.

³ Wyrok ETPCz w sprawie *Irlandia*, par. 159.

⁴ Wyrok ETPCz z dn. 4.12.1995 r. w sprawie *Ribitsch p. Austrii*, skarga nr 18896/91, par. 38.

⁵ Wyrok ETPCz z dn. 24.02.2009 r. w sprawie *Pieniak p. Polsce*, skarga nr 19616/04, par. 48.

⁶ Wyrok ETPCz z dn. 28.11.2000 r. w sprawie *Rehbock p. Słowenii*, skarga nr 29462/95, par. 75-78; Wyrok ETPCz z dn. 10.03.2009 r. w sprawie *Turan Cakir p. Belgii*, skarga nr 44256/06, par. 60-61; Wyrok ETPCz z dn. 12.04.2007 r. w sprawie *Dzwonkowski p. Polsce*, skarga nr 46702/99, par. 55; Wyrok ETPCz z dn. 13.01.2009 w sprawie *Lewandowski and Lewandowska p. Polsce*, skarga nr 15562/02, par. 65.

powyższe na uwadze, stwierdzić trzeba, że żaden element brutalności nie może znajdować uzasadnienia w ogólnych obyczajach postępowania Policji.

Należy również podkreślić, że jeżeli osoba pozostawała w dobrym zdrowiu i stanie w momencie pozbawienia jej wolności, a później pojawiają się na jej ciele obrażenia lub ślady stosowania przemocy, to na „państwie ciąży obowiązek wiarygodnego wyjaśnienia, jak doszło do ich powstania”⁷. W braku takiego wyjaśnienia domniemywa się, że za powstanie obrażeń odpowiedzialność ponoszą funkcjonariusze, w których władzy znajdował się zatrzymany⁸.

Helsińska Fundacja Praw Człowieka pragnie podkreślić, iż, zgodnie ze standardami Konwencji, każde pojawienie się zarzutu maltretowania zobowiązuje władze krajowe do przeprowadzenia dochodzenia mającego na celu ustalenie faktów i ukaranie ewentualnych sprawców⁹. Europejski Trybunał Praw Człowieka może stwierdzić, iż nie spełniało ono wymagań Konwencji, gdy ustalenia dokonane w tym postępowaniu tracą siłę przekonywania. Mając na uwadze powyższe, wskazać trzeba, że dochodzenie musi mieć charakter realny, tzn. sposób jego zorganizowania i prowadzenia musi spełniać pewne wymagania jakościowe, ustalone w orzecznictwie ETPCz¹⁰. Wymagania te, to m.in.: niezależność organu prowadzącego dochodzenie, szybkość i staranność działania zobowiązanego organu – w tym podjęcie wszelkich rozsądnie wymaganych kroków dla zabezpieczenia dowodów, zeznań świadków i oględzin lekarskich. Konieczne jest ponadto zapewnienie zainteresowanemu udziału w dochodzeniu oraz poddanie działań nadzorowi opinii publicznej.

Jeżeli dochodzenie doprowadzi do ustalenia funkcjonariuszy odpowiedzialnych za maltretowanie, pojawia się obowiązek pociągnięcia ich do odpowiedzialności karnej. Odpowiedzialność ta musi też czynić zadość wymaganiom prewencji generalnej. Naruszeniem art. 3 Konwencji jest uchybienie tym obowiązkom poprzez nadmierne wykorzystywanie instytucji warunkowego zawieszenia kary¹¹ czy zastępowanie odpowiedzialności karnej sprawców innymi formami odpowiedzialności administracyjnej lub cywilnej. **Wartym podkreślenia jest fakt, że nieprzeprowadzenie dochodzenia lub przeprowadzenie go w**

⁷ Wyrok z dn. 27.08.1992 r. w sprawie *Tomasi p. Francji*, skarga nr 12850/87, par. 109-111; Wyrok ETPCz w sprawie *Ribitsch*, par. 34; Wyrok ETPCz z dn. 28.07.1999 r. w sprawie *Selmouni p. Francji*, skarga nr 25803/94, par. 87.

⁸ Wyrok ETPCz z dn. 12.10.2004 r. w sprawie *Bursuc p. Rumunii*, skarga nr 42066/98, par. 80.

⁹ Wyrok ETPCz z dn. 18.12.1996 r. w sprawie *Aksoy p. Turcji*, skarga nr 21987/93, par. 98.

¹⁰ Wyrok ETPCz z dn. 28.10.1998 r. w sprawie *Assenov and Others p. Bułgarii*, skarga nr 24760/94, par. 102; Wyrok ETPCz z dn. 6.04.2000 r. w sprawie *Labita p. Włochom*, skarga nr 26772/95, par. 131; Wyrok ETPCz w sprawie *Dzwonkowski p. Polsce*, par. 61-62.

¹¹ Wyrok ETPCz z dn. 20.10.2009 r. w sprawie *Valeriu and Nicolae Rosca p. Mołdawii*, skarga nr 41704/02, par. 76.

sposób powierzchowny¹² jest kwalifikowane jako naruszenie art. 3 Konwencji, orzekane obok, a czasem – zamiast stwierdzenia faktu naruszenia materialnego (faktu maltretowania jako takiego).

W niniejszej sprawie należy również zwrócić uwagę na gwarancje międzynarodowe dotyczące dostępu do adwokata w postępowaniu karnym. Europejskie standardy prawa do obrony wyznacza przede wszystkim przyjęta w październiku 2013 roku przez Parlament i Radę Europejską Dyrektywa 2013/48/UE w sprawie prawa dostępu do adwokata w postępowaniach karnych oraz w postępowaniach związanych z europejskim nakazem aresztowania, a także prawa do poinformowania osób trzecich o pozbawieniu wolności i komunikacji z osobami trzecimi oraz z organami konsularnymi podczas pozbawienia wolności (dalej: Dyrektywa o dostępie do adwokata). Dotyczy ona jednego z dwóch aspektów omawianego prawa – prawa osób podejrzanych i/lub oskarżonych do adwokata. Na podstawie Dyrektywy państwa członkowskie są zobowiązane do zagwarantowania, aby podejrzani i oskarżeni mieli *prawo dostępu do adwokata w takim terminie i w taki sposób, aby osoby te mogły rzeczywiście i skutecznie wykonywać przysługujące im prawo do obrony*¹³. Zobowiązanie to obejmuje dostęp do adwokata przed przesłuchaniem przez policję, podczas niektórych czynności dochodzeniowych, w których wymagane lub dozwolone jest uczestnictwo podejrzanych lub oskarżonych, jak również natychmiast po zatrzymaniu lub wezwaniu ich przez sąd właściwy. Podejrzani oraz oskarżeni mają prawo do obecności i skutecznego udziału ich adwokata w czasie przesłuchiwania, jak również powinni mieć prawo do spotkania na osobności oraz komunikacji z reprezentującym ich adwokatem, zaś ich komunikacja z reprezentującymi ich adwokatami powinna być poufna. Dodatkowo, na państwa członkowskie nałożony jest obowiązek zapewnienia, aby przy stosowaniu dyrektywy *uwzględniane były odrębne potrzeby podejrzanych i oskarżonych wymagających szczególnego traktowania*¹⁴.

Zarówno w orzecznictwie Trybunału, jak i w ustawodawstwie europejskim ograniczanie prawa do dostępu do adwokata po zatrzymaniu jest możliwe, przy zachowaniu jednak konkretnych zasad – m.in. proporcjonalności, czy też ściśle określonego czasu. W sprawie *Salduz przeciwko Turcji* Trybunał uznał, że *aby prawo do uczciwego procesu pozostało wystarczająco „praktyczne i skuteczne”, art. 6 ust. 1 wymaga, aby z zasady dostęp do obrońcy był zapewniony od pierwszego przesłuchania przez policję, chyba że w świetle konkretnych*

¹² Wyrok ETPCz w sprawie *Dzwonkowski*, par. 66; Wyrok ETPCz w sprawie *Lewandowski and Lewandowska*, par. 74.

¹³ Art. 3 ust. 1 Dyrektywy 2013/48/UE

¹⁴ Art. 13 Dyrektywy 2013/48/UE

okoliczności w danym przypadku wykazane zostanie, że istnieją uzasadnione powody do ograniczenia tego prawa¹⁵.

Taką możliwość przewiduje również dyrektywa o dostępie do adwokata. Zgodnie z art. 3 ust. 6 lit. b dostęp do obrońcy może zostać ograniczony w dwóch przypadkach: w celu uniknięcia poważnych, szkodliwych konsekwencji dla życia, wolności lub integralności fizycznej osoby oraz gdy natychmiastowe działanie ze strony organów śledczych jest niezbędne, aby zapobiec poważnemu zagrożeniu postępowania karnego.

IV. Zakończenie

Mając na uwadze przedstawione wyżej standardy Europejskiej Konwencji Praw Człowieka Helsińska Fundacja Praw Człowieka zwraca się z prośbą o udzielenie informacji na temat niniejszej sprawy. Jednocześnie wyrażamy nadzieję, że przedłożona opinia okaże się pomocna w rozpatrywaniu tej, a także podobnych spraw.

W imieniu Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka

Łaura Wyner-Maculewicz

Helsińska Fundacja Praw Człowieka
SEKRETARZ ZARZĄDU

Piotr Kładoczny
Piotr Kładoczny

¹⁵ Wyrok ETPCz z dn 27 listopada 2008 r. w sprawie Salduz p. Turcji, skarga nr 36391/02, par 55.